

1. Obraz človeka v umeleckej literatúre humanizmu a renesancie

A)

Svetová lit.:

staroveká lit. (antika)
stredoveká lit.
humanizmus a renesancia
barok (a rokoko)
klasicizmus
preromantizmus a romantizmus
realizmus
literárna moderna

Slovenská lit.:

1. Staršia slovenská literatúra (800 - 1780)
Stredoveká lit. (800 - 1500)
Humanistická a renesančná lit. (1500 - 1650)
Baroková lit. (1650 - 1780)
2. Novšia slovenská literatúra (1780 - 1945)
Klasicizmus (1780 - 1830)
Preromantizmus a romantizmus (1830 - 1850)
Od romantizmu k začiatkom realizmu (1850 - 1875)
Realizmus (1875 - 1905)
Slovenská lit. moderna (1905 - 1918)
Medzivojnová lit. (1918 - 1945)
3. Súčasná slovenská lit. (od 1945)

B)

staroveká lit.

- antika: východisko pre renesanciu, klasicizmus, romantizmus, ale aj realizmus;

Človek (slobodný; otrok ani nie je považovaný za človeka) - spätý s prírodou a len pozemský život nemá preňho cenu. Človek, príroda a bohovia tvoria jednotu. Bohovia majú ľudské vlastnosti, ale človek im je podriadený a bezmocný voči ich rozhodnutiam. Dôraz sa kladie na duševnú aj fyzickú harmóniu (*kallogateia*). Ideálom je všestranne rozvinutá ľudská bytosť, dokonalý slobodný občan, ktorý má právo byť šťastný v pozemskom živote.

stredoveká lit.

- ústredným hrdinom je idealizovaná postava bojovníka, šľachtica, rytiera a svätca, človek statočný, vytrvalý, odvážny, hrdý, obetavý, chrabrý, oddaný kráľovi.

humanizmus a renesancia

- návrat k antickým ideálom (renesancia - z fr. renaissance - znovuzrodenie, obroda; humanizmus - z lat. - ľudský)
- ideológia sa obracala k pozemskému životu, odmietala feudálnu a cirkevnú ideológiu. Zdôrazňovala právo na radostné prežitie pozemského života, úctu k rozumu, zmyslové poznanie, význam jednotlivca, každý mal právo na vzdelanie, človek bol v strede pozornosti.

baroko a rokoko

- pochádza z tal. barocco - perla nepravidelnej formy
- vychádza zo zlej spol. situácie (30 ročná vojna, turecké vpády, sociálny útlak, protireformácia). Ľudia prestávali veriť v šťastný pozemský život a istotu hľadali v nadprirodzenom svete a posmrtnom živote.

- Život na zemi sa chápal ako odraz nadpozemského života a sveta. Do popredia sa opäť dostávalo náboženstvo, viera v posmrtný život.
- mnohé protiklady: túžba po živote <> strach zo smrti; myšlienka na večnosť (nadpozem. svet) <> svetská radosť; pominuteľnosť, márnosť svetských vecí <> túžba po nádhere a daroch života; mysticismus (naivná viera v splynutie s nadzmyslovým mystickým svetom) <> pozemská zmyslovosť.
- umelci útočili na city

klasicizmus

- z fr. classique - dokonalý
- základom bola filozofia - *racionalizmus* (tal. ratio - rozum). Jeho zakladateľom bol fr. filozof René Descartes (autor výroku "Myslím, teda som").
- osvietenstvo - nové myšlienkové hnutie (end of 17. & zač. 18. st.), kritizovalo cirkev a šľachtu (nie náboženstvo).

preromantizmus a romantizmus

- tento smer charakterizuje individualizmus (zdôrazňovanie jednotlivca), ktorý sa prejavuje najmä v opise hlavného hrdinu.
- romantický hlavný hrdina je výnimočný - ojedinelý, duševne silný, obetavý, odvážny, schopný postaviť sa sám proti zlu a nespravodlivosti v spoločnosti (titanizmus - obrovská duševná sila). Práve táto vzbura ho stavia na okraj spoločnosti a jeho boj končí tragicky. Pretože vie, že jeho boj je vopred odsúdený k porážke, ďalšou jeho vlastnosťou je pesimizmus (rozpor medzi snom a skutočnosťou).

realizmus

- jeho podstatou je pravdivé, neprikrášené zobraz. skutočnosti (doba, prostredie, hlavní hrdinovia, postavy, ich zaradenie, vzťahy - spoločn., medziľud., riešenie problému, rozuzlenie).
- realistický hl. hrdina je tzv. "spoločenský typ" - stelesňuje vlastnosti, postavenie, názory a charakter celej spoločenskej skupiny.
- ako myšlienkový (filozofický) smer sa rozvíja najmä pozitivismus (zakladateľ Auguste Comte). Vyzdvihuje konkrétne ľudské poznanie proti špekulatívnosti, objektívnu analýzu spoločenských a prírodných javov. *Skutočné je len to, čo sa dá dokázať* (zmyslami, skúsenosťami, pokusmi). Pozitivismus (P) ako idealistický smer nevedel vysvetliť zákonitosti spoločenského procesu. P filoz. mala veľký vplyv na vývin eur. myslenia a lit.

literárna moderna

- nové typy hrdinov. Často sú postihnutí 1. svet. vojnou (hrdinovia "stratenej generácie") - nezmyselne hynú vo vojne alebo sa individuálne búria (neúspech). Východisko nachádzajú v priateľstve a láske.

Svetová humanistická a renesančná lit.

Talianska lit.

- centrom umenia je Florencia.
- Výt. umenie: Leonardo da Vinci (Mona Lisa, Dáma s hranostajom, Posledná večera), Michelangelo Buonarrotti (maliar, sochár, básnik), Tizian, Rafael.

Literatúra:

Giovanni Boccaccio

- zakladateľ novely (epic. útvaru) - knihou Dekameron
- novela - stredný epický útvar (medzi poviedkou a románom), mala by mať pútavý dej (konflikt), prekvapujúci záver, charakteristiku hl. postáv, postava sa vyvíja, jej život sa mení.

Dante Alighieri

- básnik, najznám. dielo:

Božská komédia

- spoločensko-osobný epos, ovplyvnený Homérom a Vergíliom
- má 3 časti: Peklo; Očistec; Raj
- uvádza nás do posmrtného života. V raji sa autor stretáva so svojou milovanou Beatrice, ktorú si na zemi nemohol vziať za ženu. Peklom a očistcom ho sprevádza duch rímskeho básnika Vergília.

Francesco Petrarca

- predstaviteľ lyrickej poézie
- zbierka lúboštnej poézie Spevník

Anglická lit.

William Shakespeare

- Tvorba: 1.) komédie: Sen noci svätajánskej
Skrotenie zlej ženy
Veselé panie z Windsoru
- 2.) tragédie: Hamlet
Rómeo a Júlia
Othello
Kráľ Lear
- 3.) historické drámy: Julius Caesar
Henrich VIII
Richard II
Richard III

Francúzska lit.

Francois Villon

- básnik
- diela Veľký testament; Malý testament - obsahujú lyrické spovede človeka, ktorým lomujú stredoveké a renesančné pocity.

Francois Rabelais

- satiricko-fantastický román na súveký život Gargantua a Pantagruel (o dvoch obroch).

Španielska lit.

Miguel de Cervantes Saavedra

- Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha
- Don Q. s priateľom Sancho Panzom sa snaží obnoviť niekdajšiu slávu rytierstva. Pri svojich cestách sa ocitnú v mnohých dobrodružstvách.
- satira na rytierske romány, trpký obraz konfliktu sveta ideálov a tvrdej skutočnosti.

Lope de Vega

Fuente Ovejuna

- tragédia (Ovčí prameň)
- dedinčania zabijú krutého šľachtica, ktorému patrí celé panstvo. Pri vypočúvaní napriek mučeniu všetci opakujú, že vinníkom je celá dedina.

Slovenská humanistická a renesančná literatúra

Charakteristika doby: turecké vpády, reformácia a protireformácia, povstania proti Habsburgovcom.

Reformácia: šírenie H a R - rozvoj vzdelania, nár. kultúry a lit. Zásľuhu na zdomácnení H a R má aj Matej Korvín - založil 1. univerzitu na slov. území (Academia Istropolitana - 1465). Rozvoj nižších škôl (Levoča) a kníhtlače (Bardejov).

C)

Ukážku možno zaradiť do výkladového sloh. postupu (útvár úvaha). VSP - všíma si vývinové, funkčné a kauzálne vzťahy medzi faktami. Osoba autora a adresáta je anonymná, dôležitá je objektívnosť.

Úvaha - hybrid náuč. a umelec. alebo publicist. štýlu, subjektívne autorské hodnotenie témy

- autor zaujíma subjektívny postoj k spoloč. alebo filozofic. problémom. Východiskom sú známe poznatky, život. skús. a bezprostredné zážitky. Autor ich hodnotí zo svojho hľadiska, argumentuje, dôvodí a poukazuje na súvislosť vecí.
- vyskytuje sa v náuč., publicistic., esejist. i umelec. štýle.

Jazykové prostriedky typické pre úvahový slohový postup:

- rečnícke otázky
- prirovnania
- kontrasty
- gradácia

D)

Vyšší štýl (knižný) - patria sem archaizmy, poetizmy (básnické slová), termíny (odborné názvy), neologizmy, cudzie slová.

Stredný štýl (štandard) - patria sem cudzie slová, termíny (prelínajú sa s vyšším štýlom), ďalej neutrálne slová - tvorí jadro, centrum SZ, základný slovný fond.

Nižší štýl - patria sem nespisovné profesionalizmy (odborný slang), slang, dialektizmy (nárečové slová), žargón, argot, vulgarizmy.